

БЕЗПОСЕРЕДНІЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.397 КК УКРАЇНИ

А.О. Мороз

здобувач кафедри

кримінального права та процесу

ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. Важливим і нагальним для теорії кримінального права та практики застосування ст.397 КК України, є з'ясування проблем, що стосуються безпосереднього об'єкта цього злочину. Ці теоретичні і практичні питання потребують свого подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З'ясуванням питань, що стосуються безпосереднього об'єкта цього злочину певною мірою займалися такі вчені: В.І. Борисов, В.І. Тютюгін, І.П. Міщук, О.О. Дудоров та інші. Проте до цього часу ця проблема не знайшла свого належного дослідження.

Мета статті полягає у з'ясуванні безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.397 КК України.

Основні результати дослідження. Сприймаючи за основу положення, що під родовим об'єктом злочинів проти правосуддя слід розуміти суспільні відносини з приводу умов (стосунків), що забезпечують регламентовану законодавством та іншими нормативно-правовими актами діяльність: судів по здійсненню правосуддя; органів досудового розслідування; прокуратури; установ, що виконують судові рішення; осіб, що забезпечують для суду, органів досудового розслідування повне, всебічне й об'єктивне вирішення справ з охорони законних прав та інтересів громадян, суспільства, держави в процесі судочинства, досудового розслідування та виконання судових рішень, із захисту та представництва особи, перейдемо до розгляду безпосереднього об'єкта аналізованого злочину.

На нашу думку, найважливіше значення для правотворчої та правозастосовної діяльності має безпосередній об'єкт конкретного складу злочину (в нашому випадку – злочину, передбаченого ст.397 КК України). В теорії кримінального права є загально визнаним, що під безпосереднім об'єктом злочину слід розуміти конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону законом про кримінальну відповідальність, яким заподіюється шкода злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину [1, с.88; 2, с.82; 3, с. 99; 4, с. 48-49].

Необхідно відмітити, що не в кожному випадку конкретний злочин завдає істотної шкоди лише одним суспільним відносинам. Існують злочини, які одночасно посягають на двоє і більш суспільних відносин (це, зокрема, стосується і злочину, передбаченого ст.397 КК України). Тому, в доктрині кримінального права поряд із класифікацією об'єктів «по вертикалі» має місце класифікація «по горизонталі». Її сутність полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяють основний і додатковий об'єкти [1, с.70-74].

У злочинах, які мають два або кілька безпосередніх об'єктів (до них належить діяння, передбачене ст.397 КК України) законодавець виділяє або зі змісту статті впливає один об'єкт, на який націлене злочинне посягання, що і обумовлює місце правової норми у структурі розділів Особливо частини КК. У кримінально-правовій літературі такий об'єкт, зазвичай, називають основним безпосереднім об'єктом, а об'єкт, якому завдається істотна шкода поряд з основним — додатковим безпосереднім об'єктом злочину [5, с.34].

Основним безпосереднім об'єктом злочину є конкретні суспільні відносини, що в першу чергу прагнуть поставити під охорону законодавець, визнаючи суспільно небезпечне діяння злочином [3, с.76-77].

Загальновизнаним є те, що місце конкретної кримінально-правової норми у кримінальному законодавстві визначається з урахуванням захисту не тільки родового, а й основного безпосереднього об'єкта досліджуваного складу злочину.

Додатковим безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, яким істотна шкода завдається завжди [1, с.70-74].

У наукових публікаціях не завжди чітко визначається безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст.397 України: 1) одні автори під таким основним безпосереднім об'єктом злочину розуміють суспільні відносини у сфері правосуддя щодо забезпечення гарантій діяльності та професійної таємниці захисника або представника особи з надання правової допомоги [5, с.704]. Додатковим безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини у сфері охорони конституційних прав та основних прав, свобод і законних інтересів людини й громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, авторитет судових та правоохоронних органів [5, с.704]; 2) другі — стверджують, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є встановлений законом порядок здійснення правосуддя в частині забезпечення права особи на її захист чи представлення її інтересів під час розгляду справи у суді, а також нормальна діяльність захисника чи представника особи [6, с.894]. Його додатковим факультативним об'єктом може бути встановлений порядок виконання службовими особами своїх повноважень [7, с.894]; 3) треті — наполягають, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є інтереси правосуддя, додатковим — інтереси осіб, які виступають як захисник чи представник особи, і тих, кого вони представляють [8, с.597]; 4) четверті вважають, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину є встановлений законом порядок здійснення правосуддя в частині забезпечення права особи на її захист чи представлення її інтересів під час розгляду справи в суді, а також нормальна діяльність захисника чи представника особи [9, с.407]; 5) п'яті — переконані, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину, слід вважати встановлений законом порядок здійснення правосуддя в частині забезпечення права особи на її захист чи представлення її інтересів під час розгляду цивільної, господарської, кримінальної чи адміністративної справи в суді, а також нормальну діяльність захисника чи представника особи щодо надання ними правової допомоги [10, с.56]. Додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відноси-

ни, що забезпечують установлений порядок виконання службових обов'язків [10, с.56-57].

Вважаємо, що з метою оптимального визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 397 КК, необхідно врахувати всі позитивні підходи до розуміння суспільних відносин, які поставлені під охорону зазначеної статті цього Кодексу. З вищезначених суджень, на наш погляд, можна зупинитися на тому, що: 1) основним об'єктом злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи, слід визнати суспільні відносини (а не порядок здійснення правосуддя в якійсь частині, автори А.М. Бойко, В.О. Кузнєцов, В.В. Сміх); 2) основним об'єктом злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи, слід визнавати суспільні відносини (а не інтереси правосуддя, що є лише тим збудником, який впливає на виникнення суспільних відносин, які законодавець прагнув поставити під охорону, створюючи ту чи іншу норму, автор Ю.В. Александров); 3) основним безпосереднім об'єктом злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи, слід визнавати суспільні відносини (а не нормальна діяльність захисника чи представника особи, яку законодавець прагнув поставити під охорону закону про кримінальну відповідальність, автор В.К. Гіжевський); 4) ці суспільні відносини убезпечують від вчинення в будь-якій формі перешкод, регламентовані законодавством та іншими нормативно-правовими актами, правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці; 5) це відносини з приводу надання правової допомоги; 6) це відносини з приводу забезпечення встановлених законом гарантій діяльності захисника чи представника особи; 7) це відносини з приводу забезпечення встановлених законом гарантій професійної таємниці захисника чи представника особи; 8) ці відносини стосуються умов для забезпечення регламентованої законодавством і іншими нормативно-правовими актами діяльності захисника чи представника особи з надання правової допомоги та гарантій професійної таємниці.

Ми, таким чином, зупинилися на положеннях, які стосуються основного безпосереднього об'єкта злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи.

Суть же розбіжностей і негативних моментів у зазначених вище точках зору стосовно основного об'єкта злочину, передбаченого ст. 397 КК України, полягає в тому, що деякі автори: 1) вважають в об'єкті не суспільні відносини, а порядок здійснення правосуддя з чогось (А.М. Бойко, В.О. Кузнєцов, В.В. Сміх); 2) зводять об'єкт до інтересів, які законодавець прагнув поставити під охорону (Ю.В. Александров); 3) вбачають не суспільні відносини, а нормальну діяльність захисника чи представника особи (В.К. Гіжевський).

Слід звернути також увагу й на те, що в існуючих працях стосовно додаткового безпосереднього об'єкта злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи не завжди чітко визначається такий додатковий безпосередній об'єкт злочину як втручання в діяльність захисника чи представника особи. З вищезазначених суджень, на наш погляд, можна зупинитися на

тому, що: 1) додатковим об'єктом злочину, передбаченого ст.397 КК України, слід вважати суспільні відносини (а не авторитет судових і правоохоронних органів, автори А.С. Беніцький, Р.М. Шаховцов); 2) додатковим об'єктом злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи слід вважати суспільні відносини (а не встановлений порядок виконання службовими особами своїх повноважень, автор А.М. Бойко, В.В. Сміх); 3) додатковим об'єктом цього злочину є суспільні відносини (а не інтереси осіб, які виступають як захисник чи представник особи, і ті, кого вони представляють, автор Ю.В. Александров).

Суть же розбіжностей і негативних моментів у зазначених вище точках зору стосовно додаткового об'єкта злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи полягає в тому, що автори: 1) вбачають в об'єкті не суспільні відносини, а авторитет судових і правоохоронних органів (А.С. Беніцький, Р.М. Шаховцов); 2) зводять об'єкт до встановленого порядку виконання службовими особами своїх повноважень (А.М. Бойко, В.В. Сміх); 3) розуміють об'єкт як інтереси осіб, які виступають як захисник чи представник особи, і тих, кого вони представляють (Ю.В. Александров).

Зазначені підходи свідчать про відхід авторів від концепції об'єкта злочину як суспільних відносин. Крім того, хочуть вони чи ні, але перераховані нами фахівці ще недостатньо вникли в суть норм, передбачених ст. 397 КК України, та їх призначення.

Разом з тим, викладене ще не дає можливості дати вичерпну відповідь відносно безпосереднього об'єкта злочину, передбаченою ст.397 КК. Необхідно ще проаналізувати структурні елементи цих суспільних відносин. Тому загальновизнаним є той факт, що винний при вчиненні цього злочину впливає на предмет відносин і своїми діями порушує або намагається порушити суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону, тобто завдає їм істотної шкоди.

Візьмемо за основу структуру суспільних відносин, що запропонована в літературі з кримінального права, яку пропагує більшість вчених: 1) це — суб'єкти (носії) відносин; 2) це — предмет, з приводу якого існують відносини (тобто це те, з приводу чого існують відносини); 3) це — соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність, як зміст відносин) [10, с. 35-48]. Маючи такі, і вищезазначені, вихідні положення, продовжимо дослідження безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 397 КК України.

В юридичній літературі, звичайно, відсутня якась позиція відносно того, хто може бути суб'єктом відносин у площині кримінально-правової охорони досліджуваних відносин, а точніше, цьому питанню увага взагалі не приділялась. Це дає нам можливість говорити про те, що суб'єкти відносин як структурний елемент об'єкта цього злочину (ст.397 КК) зовсім не підлягали дослідженню. А він, на наш погляд, істотно має вплинути на вирішення питання, що є безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину. Аналіз юридичної літератури, що стосується цієї проблеми та проведене опитування студентів юридичних вузів дає нам підставу визначитися з суб'єктами суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя, проти яких спрямоване це злочинне діяння.

Суб'єктами суспільних відносин у сфері правосуддя, які забезпечують охорону здійснення регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці від вчинення в будь якій формі цього перешкод, являються окремі особи — учасники процесуальної діяльності (прокурор, слідчі органів внутрішніх справ, слідчі органів Служби Безпеки України, слідчі органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, керівники органів досудового розслідування, оперативний працівник підрозділів органів внутрішніх справ, оперативний працівник органів Служби Безпеки України, оперативний працівник органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, оперативний працівник органів Державної пенітенціарної служби України, оперативний працівник органів Державної прикордонної служби України, оперативний працівник органів Державної митної служби, підозрюваний, обвинувачений, виправданий у кримінальному провадженні, засуджений у кримінальному провадженні, законний представник підозрюваного, законний представник обвинуваченого, захисник, потерпілий, представник потерпілого, заявник, цивільний позивач, цивільний відповідач, представник цивільного позивача, представник цивільного відповідача, законний представник цивільного позивача, свідок, суддя, секретар судового засідання, судовий розпорядник тощо). Крім того, суб'єктами відносин, передбачених ст.397 КК України, можуть бути окремі громадяни, державні службовці, службові особи, представники влади, державні органи, органи місцевого самоврядування, керівники підприємств, установ і організацій. Тобто, суб'єктами або учасниками суспільних відносин, що забезпечують охорону здійснення регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці від вчинення перешкод в цьому у будь якій формі, можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

Для досягнення мети забезпечення судочинства необхідною умовою є не тільки виявлення осіб, які вчинили злочин, притягнення їх до кримінальної відповідальності, а й убезпечення захисника або представника особи від посягань на відносини, що нами аналізуються [11, с.254-266]. Дослідження суб'єктів указаних суспільних відносин, а також їх соціальних функцій у цих відносинах дасть змогу визначити на науковій основі ті суспільні відносини, які виступають об'єктом цього злочину, що передбачені ст.397 КК України [11, с.39]. Цю властивість суб'єктів у суспільних відносинах використовує інколи законодавець як для визначення меж дії кримінального закону, так і для вказівки на ті суспільні відносини, що є об'єктом відповідного злочину (скажімо, втручання в діяльність захисника чи представника особи, а саме, що це стосується правосуддя [12, с.8-9]. Законодавець цей підхід до злочину, передбаченого ст.397 КК України, застосував частково, чим не ускладнив наше завдання у дослідженні зазначеної проблеми, а також у застосуванні цієї статі в практичній діяльності правоохоронних органів та суду. Вивчивши кримінальні справи цієї категорії,

ми встановили, що у всіх випадках (100% справ) одними із суб'єктів відносин обов'язково була фізична особа (людина).

З метою встановлення другої сторони суб'єктного складу відносин, що аналізуються, ми звернулися до законодавчих і підзаконних актів, а також слідчої та судової практики. Так, аналіз законодавчих та підзаконних актів, що стосуються відносин, що забезпечують охорону здійснення регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці від вчинення в цьому перешкод у будь-якій формі, засвідчив, що іншою стороною суб'єктного складу таких відносин, які є елементом об'єкта злочину, передбаченого ст.397 КК України, виступають як фізичні, так і юридичні особи, відповідно до чинного законодавства України [13; 14; 15; 16; 17; 18].

Вивчення соціальної функції суб'єкта відносин, тобто його прав та обов'язків (статусу), тобто соціального взаємозв'язку у суспільних відносинах, має певну цінність, оскільки з'ясування суб'єктного складу відносин сприяє визначенню змісту самих відносин, дає можливість оцінити їх характер, обсяг цих відносин і межі дії закону (ст.397 КК України). Отже, робити повним перелік суб'єктів суспільних відносин (об'єкта злочину, передбаченого ст.397 КК України) немає необхідності. Важливо лише зрозуміти, що вони можуть мати різноманітні варіанти, які так чи інакше можуть впливати на зміст відносин та межі кримінальної відповідальності. Про це свідчить і судова практика. Так, суди правильно кваліфікували діяння лише тоді, коли встановлювали суб'єктів відносин, їх соціальний статус, роль у суспільних у відносинах.

Отже, виходячи із предмета дослідження, розглянемо такий структурний елемент відносин як соціальний взаємозв'язок у суспільних відносинах, які забезпечують від втручання в діяльність захисника чи представника особи. Цей структурний елемент суспільних відносин, що нами досліджується, а саме, соціальний взаємозв'язок, справедливо розглядається як засіб самих відносин [19, с.5; 20, с.4]. Цей зв'язок може виявитися як на рівні індивідуальної взаємодії суб'єктів, так і у взаємодії людських спільнот, а також і індивідуумів із відповідними спільнотами, як елементами соціуму. Зовні цей соціальний зв'язок проявляється, як показує вивчення кримінальних справ і нормативної бази, що стосуються аналізованих відносин, а також опитування працівників правоохоронних органів та суду в таких формах діяльності, як забезпечення умов охорони здійснення регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці від вчинення цьому в будь-якій формі перешкод. Це, зокрема, на законодавчому рівні забезпечення та регламентації різних видів правової допомоги: 1) консультації і роз'яснення правових питань; 2) складання заяв, скарг та інших документів правового характеру; 3) підготовка юридичних висновків; 4) медіації — вид правової допомоги, спрямованої на досягнення компромісу між законними інтересами і вимогами двох та більше осіб з метою припинення суперечки між ними; 5) представни-

цтво; 6) виконання обов'язків захисника при провадженні у справах про адміністративні правопорушення тощо [21, с.4; 22, с.67]; в організаційних заходах щодо забезпечення регламентованої законами та іншими нормативними актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці; в законодавчому забезпеченні діяльності захисника чи представника особи; в забезпеченні захисника чи представника особи в запобіганні злочину, передбаченого ст.397 КК України. Наше твердження має і практичне підґрунтя. Так, вивчення кримінальних справ та матеріалів про відмову в порушенні кримінальних справ зазначеної категорії свідчить, що за 60% справ соціальний зв'язок (взаємозв'язок суб'єктів) характерний для забезпечення умов з охорони з регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги; 25% справ — матеріали щодо забезпечення умов з охорони встановлених законом гарантій їх діяльності; для законодавчого забезпечення їх діяльності; 2% — в питаннях забезпечення професійної таємниці і питаннях запобігання вчинення злочинів, передбачених ст.397 КК України.

Нас цікавить, як це слідує з дослідження, соціальний зв'язок, важливою ознакою якого є обов'язок певної поведінки суб'єктів відносин щодо охорони суспільних відносин з регламентованої законом та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці від чинення цьому у будь-якій формі перешкод, тобто їх взаємодії.

Викладене свідчить, що інтерес — це певна форма прояву, вираження, реалізація суспільних відносин, тобто через поведінку суб'єктів відносин, а не самі суспільні відносини як результат.

Отже, для визначення безпосереднього об'єкта цього злочину мають враховуватися лише суспільні відносини, що відповідають інтересам всього суспільства, а не інтересам окремої особи на її розсуд чи впадобання. Такими можуть бути лише позитивні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону.

Дотримуючись концепції, що предмет злочину і предмет суспільних відносин у складі злочину не одне і те ж, а тому для злочину, передбаченого ст.397 КК України, предметом відносин є можливість (умови) для охорони стосунків з забезпечення регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці від чинення цьому у будь-якій формі перешкод. Натомість для додаткового безпосереднього об'єкта злочину, до предмета суспільних відносин слід віднести можливість (умови) з охорони стосунків для забезпечення конституційних прав та основних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб. У цьому контексті ми дотримуємося думки, що предметом суспіль-

них відносин є умови з приводу забезпечення тих чи інших явищ, благ, прав, тощо. Справедливим є твердження, що предметом суспільних відносин є все те, з приводу чого і у зв'язку з чим існують аналізовані суспільні відносини [23, с.7].

Як ми вже раніше зазначали, що кримінально-правовою доктриною, як правило, визнається те, що об'єктом злочину є суспільні відносини, на які посягає те чи інше суспільно небезпечне діяння [24, с.96]. В такому сенсі об'єкт є істотними елементами складу злочину, передбаченого ст.397 КК України, і значною мірою визначає небезпеку асоціальної поведінки особи, вказує на її соціальну суть – суспільну небезпеку. Дотримуючись концепції трьохчленної структури суспільних відносин, яку запропонував О.В. Дроздов: 1) носії (суб'єкти відносин); 2) предмет, з приводу якого існують відносини; 3) суспільно значуща діяльність (соціальний зв'язок як зміст відносин) [25, с.22-69], ми не виключаємо, що при здійсненні посягань означені суспільні відносини, які стосуються особи, можуть створювати такий структурний елемент об'єкта, як потерпіла особа. У цьому випадку ми погоджуємося з позицією А.А. Музики, Є. В. Лащука, які аргументовано у структурі об'єкта злочину виділяють як предмет злочину, так і потерпілого від злочину [26, с.49].

Слід зазначити, що А.А. Музика та Є. В. Лащук не зазначають, чи у всіх випадках такий структурний елемент об'єкта злочину як потерпілий, характерний для суспільних відносин усіх без виключення об'єктів злочинів, чи лише деяких. Проведене нами вивчення теоретичних джерел та вивчення кримінальних справ та матеріалів про відмову в порушенні кримінальної справи, що стосуються відносин, які забезпечують охорону регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці від вчинення цьому у будь-якій формі перешкод, свідчить, що такий структурний елемент об'єкта злочину характерний лише для досліджуваних злочинів, які нами вивчались. Крім того, А.А. Музика та Є.В. Лащук, і на наш погляд, необґрунтовано змішують предмет суспільних відносин (об'єкт) з окремою ознакою складу злочину – предметом злочину, хоча і роблять правильні висновки, що предметом злочину не можна визначати нематеріальні цінності [26, с.50]. У цьому контексті слід погодитися з думкою Г.А. Кригера, що людина, її життя, здоров'я, честь, гідність і, на нашу думку, гарантії діяльності, основні права і свободи людини і громадянина не можуть як такі, розглядатися об'єктами злочинів [27, с.111-123].

На нашу думку, на підтримку в означеній частині слід зазначити, що безпосереднім об'єктом злочинів, що нами досліджуються, є суспільні відносини, на які відбувається посягання і які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність. Це стосується також і потерпілого від злочину, передбаченого ст.397 КК України.

Отже, аналізуючи об'єкт злочину, що нами розглядається, належну увагу необхідно приділити особі потерпілого. Визначення кола осіб, які називаються потерпілими, необхідне для правильної кваліфікації злочину, перед-

баченого ст.397 КК України, та встановлення меж кримінальної відповідальності. Перелік потерпілих осіб від злочину, який передбачає кримінальну відповідальність за втручання в діяльність захисника чи представника особи в певній мірі, визначено законодавцем у диспозиції ст. 397 КК України. Такими є: захисник, представник особи, фізичні і юридичні особи, яких законні права та інтереси порушені цим посяганням.

На нашу думку, необхідно дослідити цих потерпілих. В юридичних джерелах можна зустріти наступні варіанти визначення поняття «захисник»: 1) захисник є учасник кримінального процесу, на якого покладається функція захисту, а отже в силу цього він зобов'язаний використати всі зазначені в законодавстві засоби та способи з метою встановлення обставин, які виправдовують підзахисного або пом'якшують його відповідальність [28, с.87]; 2) захисником є така особа, яка уповноважена в передбаченому законодавством порядком здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого і виправданого та надавати їм необхідну юридичну допомогу [29, с.92]; 3) захисником є особа, яка уповноважена у передбаченому законодавством порядку, здійснювати захист прав та законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого (підсудного, засудженого або виправданого) [30, с.27]; 4) захисник є незалежним, самостійним учасником кримінального процесу, який, маючи необхідну професійну підготовку, у передбаченому законодавством порядку, виконує таку важливу суспільну функцію, як захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, виправданого, а також надає їм необхідну правову допомогу [31, с.87]; 5) захисник — це учасник кримінального процесу, уповноважений в передбаченому законом порядком здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваних, обвинувачених, підсудних, засуджених і виправданих та надавати їм необхідну юридичну допомогу [32, с.158]; 6) захисником є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого та надання їм необхідної юридичної допомоги при провадженні в кримінальній справі і в процесі зобов'язаний використовувати всі передбачені законом засоби захисту прав і законних інтересів громадян [33, с.95]; 7) захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення (п.5 ст.1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність») [34, с.135].

У кримінальному процесуальному законодавстві України визначення поняття «захисник» з'явилося 21 червня 2001 р., коли до КПК України були внесені зміни.

Аналіз шістьох точок зору, авторами яких є: В.М. Тертишнік, М.М. Міхеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко, В.В. Молдаван, А.М. Титов, Ю.О. Гурд-

жі, В.Г. Пожар, Л.М. Гуртієва, Д.В. Філін свідчать, що вони, як і законодавець, роз'яснили родове поняття захисника — учасника кримінального процесу, який надавав юридичну (правову) допомогу підозрюваному, обвинуваченому, підсудному, засудженому, виправданому.

У ч.2 ст.44 КПК України 1960 р. зазначалося коло осіб, які допускалися як захисники у кримінальній справі. Це були особи, які мали свідоцтво на заняття адвокатською діяльністю в Україні, та інші фахівці у галузі права, які за законом мали право на надання правової допомоги як особисто, так і за дорученням юридичної особи. Крім того, як захисники, могли залучатися близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники [35, с.937].

Важливо звернути увагу на те, що чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий 13 квітня 2013 р. користується вже не родовим поняттям «захисник». Про це свідчать визначення поняття «захисник» В.М. Трофіменком та іншими авторами навчальних посібників, підручників та коментарів до чинного Кримінального процесуального кодексу України.

Слід звернути увагу на те, що у ч.2 ст.59 Конституції України закріплене положення, що для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах, інших державних органах в Україні, діє адвокатура [36]. У ст.2 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» сформульовано поняття адвокатури: «Адвокатура України — недержавний самоврядний інститут, що забезпечує здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі, а також самостійно вирішує питання організації і діяльності адвокатури в порядку, встановленому цим Законом [14]. На наш погляд, доречно вказати на визначення поняття «адвокат», яке зазначено у ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»: «Адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше 2-х років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю» [14].

Важливо акцентувати увагу на тому, що ч.2 ст.45 КПК України закріплює підстави, коли адвокат не може виконувати функції захисника у кримінальному провадженні. До них слід віднести такі обставини: 1) коли відомості про нього не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України; 2) стосовно якого в Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю [13].

Звертаючись до такого потерпілого, як представник особи, а також до поняття «представник особи», слід зазначити, що згідно ст. 44 КПК України визначено, що як законні представники, коли підозрюваний, обвинувачений є неповнолітній, або особа, яка визнана у встановленому законом порядку недієздатною чи обмежено-дієздатною, до участі в процесуальних діях разом з ним залучається законний представник [13]. Як законні представники, можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності — опікуни чи

підкувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени їх сімей, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває: неповнолітній, недієздатний, чи обмежено дієздатний [13].

Заслуговує на увагу ст.58 КПК України, в якій зафіксовано поняття «представник потерпілого». У ч.1 ст.58 КПК зазначається, що потерпілого у кримінальному провадженні може представляти — особа, яка в кримінальному провадженні має право бути захисником [13]. Натомість у ч.2 ст.58 КПК, зафіксовано, що представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа. Уповноважений законом працівник юридичної особи, за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні. Необхідно також оговорити, що в ч.1 ст.59 КПК дається поняття «законний представник потерпілого», де визначено, що якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею долучається її законний представник [17]. Питання участі законного представника потерпілого у кримінальному провадженні регулюється згідно з положеннями ст.44 цього Кодексу [13].

Чинний КПК України у ч.1 ст.63 передбачає поняття «представник цивільного позивача, цивільного відповідача», а саме, що представником цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні може бути: особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю — у випадку, якщо цивільним позивачем, цивільним відповідачем є юридична особа [13]. Крім того, ч.1 ст.64 КПК України визначено поняття «законний представник цивільного позивача, де зазначається, що, якщо цивільним позивачем є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, її процесуальними правами користується законний представник» [13]. Питання участі законного представника цивільного позивача у кримінальному провадженні регулюється згідно з положеннями ст.44 цього Кодексу [13].

З викладеного вище, зрозуміло, що термін «представник особи» є родовим поняттям, яке в собі об'єднує наступних представників особи: 1) законний представник підозрюваного, обвинуваченого; 2) законний представник потерпілого; 3) представник цивільного позивача, цивільного відповідача; 4) законний представник цивільного позивача.

На наше переконання, яке ґрунтується на дослідженні, що в контексті кримінально-правової охорони, регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності професійної таємниці від вчинення у будь-якій формі перешкод, коли встановлюють потерпілого, не можна обмежуватися лише їх діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги у кримінальному процесі. Таке положення, що підтверджує нашу позицію, має місце в роботі

І.П. Міщук, але стосовно кримінально-правової охорони життя захисника чи представника особи [37, с.74].

Проте така позиція, що поняття «захисник» та «представник особи» знайшло відображення і в адміністративному і в цивільному, і в господарському праві, потребує певного уточнення на законодавчому рівні. Таке поняття як, «захисник» на законодавчому рівні знайшло відображення тільки в Кримінальному процесуальному кодексі України та в Кодексі України про адміністративне правопорушення [13; 18]. Натомість у Цивільно-процесуальному кодексі [15] містяться положення про представника, законного представника, в Господарському процесуальному кодексі [16] – представники сторін і третіх осіб, у Кодексі адміністративного судочинства – представники, законні представники [17].

Висновки. Дослідивши структуру суспільних відносин, існуючи точки зору, можна запропонувати формулювання основного безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст.397 КК України. Цим основним безпосереднім об'єктом цього злочину виступають суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони регламентованої законами та іншими нормативно-правовими актами правомірної діяльності захисника чи представника особи, пов'язаної з наданням правової допомоги або встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці від вчинення цьому у будь-якій формі перешкод; 2) додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину виступають суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони конституційних прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Тацій В.Я.* Объект и предмет преступления в Советском уголовном праве / В.Я. Тацій. – Харьков : Высшая школа, 1988. – 198 с.
2. *Сучасне кримінальне право України: [курс лекцій] / А.В. Савченко, В.В. Кузнецов, О.Ф. Штанько.* – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 640 с.
3. *Кримінальне право України: Загальна частина: [підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти] / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; [за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація].* – Київ – Харків : Юринком Інтер – Право, 2002. – 416 с.
4. *Кримінальне право України. Теоретичний курс та практикум: [посіб. для підгот. до держ. іспитів] / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко, В.С. Плугатир; [за заг. ред. В.Я. Горбачевського].* – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2005. – 344 с.
5. *Тацій В.Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навчальний посібник В.Я. Тацій. – Харків : Українська юридична академія, 1994. – 80 с.
6. *Беніцький А.С., Шехавцов Р.М.* Злочини проти правосуддя / А.С. Беніцький, Р.М. Шехавцов // Кримінальне право (особлива частина): Підручник / За ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. - 2-ге вид. – К. : «ВД «Дакор», 2013. – С.671-709.
7. *Бойко А.М.* Злочини проти правосуддя / А.М. Бойко // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – [3-ге вид., переробл. та доповн.] / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Атіка, 2004. – С. 861-899.
8. *Александров Ю.В.* Злочини проти правосуддя / Ю.В. Александров // Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник / Ю.В. Александров,

О.О. Дудовров, В.А. Клименко та ін.: [вид. 2-ге переробл. і доповн.]; за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. — К. : Атіка, 2008. — С. 571—599

9. *Кузнєцов В.О.* Кримінальне право України. [повний курс у схемах і таблицях]: Навч. посібник. / В.О. Кузнєцов, В.К. Гіжевський. — К. : Кондор, 2005. — 459 с.

10. *Сміх В.В.* Кримінальна відповідальність за порушення права особи на правову допомогу: Монографія / За заг. ред. проф. М.І. Мельника, В.В. Сміх. — К. : Атіка — Н, 2012. — 200 с.

11. *Габро О.І.* Державний захист та забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судочинстві, за законодавством України / О.І. Габро, Н.С. Карпов // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) / Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю. — К. : 2007. — 17. — С.254-266.

12. *Жевлаков Э.Н.* Понятие экологических преступлений. Объект и система / Э.Н. Жевлаков // Проблемы борьбы с экологическими правонарушениями в свете решений XXVII съезда КПСС. — М. : ВЮЗИ, 1990. — С. 5-24.

13. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2013 // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9-10. — Ст. 88.

14. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI // Відомості Верховної. — 2013. — № 27. — Ст. 282.

15. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40-41, 42. — Ст.492

16. Господарський процесуальний кодекс України від 16.05.2013 // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 12. — Ст.178

17. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35-36, № 37. — Ст.446

18. Кодекс України про адміністративне правопорушення від 15.04.2014 // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 14 — Ст.252

19. *Тацій В.Я.* Преступление против природных богатств СССР / В.Я. Тацій // Уголовное право УССР: Особенная часть: Учебник // Под ред. М.И. Бажанова и др. — К. : Высшая школа. Головное изд-во, 1989. — 503 с.

20. *Іщенко О.М., Матвійчук В.К., Єрсова І.Ю.* Кримінально-правовий захист атмосферного повітря: Навчальний посібник / О.М. Іщенко, В.К. Матвійчук, І.Ю. Єрсова. — К. : РВВ МВС України, 1994. — 64 с.

21. *Шестопапов К.* Правовая помощь: взгляд ЦППР / К. Шестопапов // Юридична практика. — К., 2004. — № 16. — С. 4.

22. Энциклопедический юридический словарь / Под общей ред. В.Е. Крутских. — М. : ИНФРА — М, 1999. — 368 с.

23. *Никифоров Б.С.* Объект преступления по Советскому уголовному праву / Борис Сергеевич Никифоров. — М. : Госюриздат, 1960. — 229 с.

24. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та практичні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія / Валерій Костянтинович Матвійчук. — К. : Національна академія управління. — 2011. — 368 с.

25. *Дроздов А.В.* Человек и общественные отношения / А.В. Дроздов. — Л. : Изд-во Ленингр. гос. ун-та, 1966. — 124 с.

26. *Музыка А.А., Лащук Є.В.* Предмет злочину: теоретичні основи пізнання Монографія / А.А. Музыка, Є.В. Лащук. — К. : Паливода А.В., 2011.—192 с.

27. *Кригер Г.А.* К вопросу о понятии объекта преступления в Советском уголовном праве / Г.А. Кригер // Вестник Московского университета. — М., 1955. — №1. — С.111—123.

28. *Тертышник В.М.* Уголовный процесс / В.М. Тертышник. — Х. : РИФ «АР СИС ЛТД», 1997. — 528 с.

29. *Міхеєнко М.М.* Кримінальний процес України / М.М. Міхеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко. — К. : Либідь, 1999. — 563 с.

30. *Міхеєнко М.М.* Кримінально-процесуальне право: [тези лекцій, задачі, ділові ігри] / М.М. Міхеєнко, В.В. Молдаван, В.П. Шибілко. — К. : Вентурі, 1997. — 352 с.

31. *Титов А.М.* Участь захисника в кримінальних справах за призначенням: окремі проблеми / А.М. Титов // Право України. — 2002. — №3. — С.87-89.

32. *Гурджі Ю.О., Пожар В.Г., Гуртієва Л.М.* Захисник у кримінальному судочинстві / Ю.О. Гурджі, В.Г. Пожар, Л.М. Гуртієва // Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. Ю.П. Аленіна. — Х. : ТОВ «Одіссей», 2009. — С.158-173.

33. *Філін Д.В.* Учасники кримінального процесу / Д.В. Філін // Кримінальний процес: Підручник / За заг. ред. Ю.М. Грошевого та О.В. Капліної. — Х. : Право, 2010. — С.92-100.

34. *Трофименко В.М.* Сторона захисту / В.М. Трофименко // Кримінальний процес: Підручник / Ю.М. Грошевий, В. Я. Тацій, В.П. Пшонка та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. — Х. : Право, 2013. — С.130-144.

35. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. — К. : Форум, 2003. — 938 с.

36. Конституція України від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — №30. — Ст. 141.

37. *Міщук І.П.* Кримінально-правова охорона життя та здоров'я захисника чи представника особи: дис. ... канд. юрид. наук за спец: 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія: кримінально-виконавче право / Ірина Павлівна Міщук. — К. : Національна академія внутрішніх справ, 2013. — 241 с.

Мороз А.О. Безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст.397 КК України

У статті досліджується безпосередній об'єкт злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи. Аналізується структура суспільних відносин, існуючі точки зору на безпосередній об'єкт цього злочину, чинне законодавство і практика. Пропонується визначення основного безпосереднього та додаткового безпосереднього об'єкта цього злочину.

Ключові слова: втручання в діяльність, захисник, представник, особа, структура об'єкта, безпосередній об'єкт злочину.

Мороз А.А. Непосредственный объект преступления, предусмотренного ст.397 УК Украины

В статье исследуется непосредственный объект преступления вмешательства в деятельность защитника или представителя лица. Анализируется структура общественных отношений, существующие точки зрения на непосредственный объект этого преступления, действующее законодательство и практика. Предлагается определение основного непосредственного и дополнительного непосредственного объекта этого преступления.

Ключевые слова: вмешательство в деятельность, защитник, представитель, лицо, структура объекта, непосредственный объект преступления.

Moroz A. Direct object of a crime under the Criminal Code of Ukraine st.397

The paper investigates the direct object of the crime interference in the activities counsel or representative of the person. We analyze the structure of social relations existing points of view on the immediate object of the crime, current legislation and practice. Proposes a definition of the main direct and additional direct object of the crime.

Keywords: *interference in the work, the defender, the representative, the person, the structure of the object, the direct object of the crime.*

Стаття надійшла до редакції 29.09.2014.